

AAKUSTI

4/22

SAVOLAESUUVEN IÄNENKANNATTAJA

JOULUKUU 2022, 33. VUOSIKERTA

Hyvvee joolua sekä
onnellista uutta vuotta!

Mitte se savolaesuuus ennee merkkoo?	3	Kuosmasten mukana suomalaismetsissä.....	12
Savonia-palkinto nuortenkirjallisuudelle.....	4	Murre on kuin kirves punkkareille.....	13
Jouluevankeliumi savoks huastettuna.....	6	Joulun tähtöset tuikkivat yhä	14
Paavo Tikkasen muisto säilyy suomen kielessä.....	7	130 vuotta Tatun syntymästä.....	15
Naapurisopu ja riita.....	8	Anaski keisarin hovissa.....	16
Joolunalusmietteitä	9	Saksittua ja kuunneltua... ..	17
Joulunviettoa menneeltä ajalta.....	10	Saepäevänä.....	18
”Pelekeekkönä pimmeetä”	11		

Savon Kielen Seura ry:n hallitus 2022

Heikki Hyvärinen, puheenjohtaja (-24), Tuula Ollila, varapuheenjohtaja, (-23), Mikko Kokkonen (-24), Teuvo Laakkonen (-24), Anneli Lujanen (-24). Eila Ollikainen (-24), Eeva-Liisa Pennanen (-24), Auli Poutiainen (-24), Raili Pursiainen (-23), Matti Väisänen (-24), Helga Ylönen (-23).

Varajäsenet: Anna-Liisa Happonen (-23), Keijo Karhunen (-23), Seppo Kononen (-24) Risto Lappalainen (-24), Jarmo Sutinen (-23), Raija Uhlbäck (-24), Risto Voutilainen (-24), Atte von Wright (-24).

Sihteeri: Saara Kononen. Taloudenhoitaja: Raija Uhlbäck

AAKUSTI 4/2022

Savolaesuuven iänenkannattaja, 33. vuosikerta.
ISSN 1456-3827, www.savonkielenseura.fi

Julkaisija: Savon Kielen Seura ry. Perustettu 1982.

Kultti ry:n jäsenlehti www.kultti.net

Päätoimittaja: Heikki Hyvärinen
Toimituspäällikkö: Seppo Kononen
Taitto: Saara Kononen

Hinnat: Vuosikerta 4 num. 20 e, irtonumero 5 e. Seuran jäsenille sisältyy jäsenmaksuun.

Ilmoitushinnat:

1/1 sivu 250 e, 1/2 sivua 125 e.

Pankkiyhteys: FI02 5397 0820 0128 21

Rahastonhoitaja: Raija Uhlbäck,
Ruutikuja 2 C 37, 70340 Kuopio, puh. 050 9174462, s-posti: raijasuhlback@gmail.com

Tilaukset ja jäsenasiat: Raija Uhlbäck, ks. yllä

Sihteeri: Saara Kononen

Lehdet: v. 2023 lehti ilmestyy nelinumeroisena. Nro 1/2023 aineiston viimeinen jätöpäivämäärä 21.2.2023 osoitteeseen saara.kononen@protonmail.com

Painopaikka: Monetra Painatuspalvelut, Oulu

Mittee se savolaesus ennee merkkoo?

Puheenjohtajalta

Tänä syksynä on ruavittu päetä ja älynystyröetä ja rätnätty, että mittee se savolaesus merkkoo ennee nykyaejjan mualimassa. Vällillä kun tuntuu siltä, että lunta tulloo tuppaan moneltakkii kantilta. Tuntuu siltä, että olovinnaa sitä pietään savon kieltä ja savolaesuutta yljpiätään ihan tolokun asijana, vuan käätnön tasolla se ei taejja monellekkaan merkata oekeesti mittään. Ihanpa nuo tuntuu jottiin rummuttavan sen puolesta, että ei saes ennee murteella kirjuttoo mittään. Kirjakieleltä sitä pitäs vuan pelekästään rustaella. Ku eihän ne muut kun oman murteen huastajat siitä murretekstistä selevee sua. Eikä varsinkaan ulukomualaeset murteesta mittään tolokkuva ota. Onhan se tietysti niinnii. Onhan se hyvä, että ylleiset ohjeet ja miärääkset on selekosuomella, vuan suap kaet sitä ite kukkii murteellakkii huastoo ja kirjuttoo - muutehhan se savon kieljlilii on kohta entistä aekoo!

Kyllähän savvoo kuuloo Kuopijossae vielä aeka paljon. Vanahemp väk sitä kyllä huastaa, jos vuan on tiältäpäen kotosin. Nuoremp väk tuntuu kyllä enemmännii huastavan ihan sitä sammoo kun muuvvallakkii Suomessa ja englannin kielen peruja on niin paljon seassa, että aena sitä vähän aekoo itellä männöö kun jostae' uuvvesta sanasta hokasoo, että mittee se meino. Muaseuvvulla tuntuu vielä kyllä olevan enemmännii savo vielä piäkielenä jossaan miärin keskenkasvusillae, vuan koolussa se kiel tahtoo kyllä väkisellä muljaatua samaks kun muillae, että ei tulis ite vuan kiusatuks puhheen taatta.

Vuan toesta se on Ruotsissa ja Norjassa! Siellä kun tuntuu savolaesus nostavan piätään. Niät, kun eikö tuolla siellä oo mehtäsuomalaesten (savolaesten) perillisijä reilusti

toesta miljoonoo. Juuriiaan tuntuuvat nyt porukalla ehtivän ja tänne Savvoonnii reissuaavat suvun lähtömaeta ja kukontekotapoja ehtimään. Norjaan tuntuuvat kyhheevän ihan kunnon museotakii mehtäsuomalaesista. 1500-luvun loppupuolella Ruotsin mehtiin lähti kaskiviljelyvä kokkeilemaan ja veroja pakkoon iso liuta immeisiä Savosta. Nii hyvästi siinä hommassaan tok sitten onnistuvattii, että ruotsalaeset tulj emä katteelliseks ja rupesj tulokkaeta vaenoomaan. Osa savolaesista lähti käläppimään Norjan puolelle. Vuan loppuin lopuks hyvin niillä näättää männeen, kun keenit on vielläe hyvissä kantimissa ja kuulema meleko vahvoella. Monet on ylypeitä siitä, että oovat savolaesta perua. Viimesettii savvoo viäntävät mehtäsuomaleset kyllä hävis tästä mualimasta 1960-luvulla, vuan nyt siellä jottii kyllä yrittää ies jottaen opetella suomeks ja savoksii huastamaan.

Ei savolaesus tästä mualimasta kokonaan ihan hevillä hävvii. Keenit kyllä säelyy, vuan kielet vähin erin muljaatuu. Ku ohhan meilläe "neestuukit" ja "lyökit" ja "huushollit". Ei mualaella piruja seinille - joolukii on tulossa. Pannaan huushollit kuntoon ja kynttilät valloo tuomaan.

Heikki Hyvärinen

Savonia-palkinto nuortenkirjallisuudelle

Kirjallisuuden Savonia-palkinto jaettiin tänä vuonna **Oona Pohjolaiselle** ja **Adile Sevimlille** teoksesta *Kärsimyskukkauuteaddiktio*. Voittaja paljastettiin Kuopion kaupungintalon juhlasalissa 9.12. joka on myös Savolaisen laulun syntymäpäivä.

Pohjolainen on Helsingissä asuva kuopilaissyntyinen kirjoittaja, pr-ammattilainen ja valokuvaaja. Hän on opiskellut viestintää Helsingin yliopiston Valtiotieteellisessä tiedekunnassa. Adile Sevimli on helsinkiläinen valtiotieteiden maisteri. Hän työskentelee tällä hetkellä *Ylioppilaslehden* päätoimittajana.

Puheessaan Pohjolainen ja Sevimli nostivat esiin sen, kuinka hienoa on että palkinnon sai juuri nuortenkirja. He toivat esiin myös huolensa lasten ja nuorten lukutaidosta:

”On ensiarvoisen tärkeää, että etenkin ne nuoret, jotka ovat ehkä muutenkin altavastavan asemassa, pääsevät kirjallisuuden äärelle, että aikuiset lukevat heille kotona, ja jos se ei ole mahdollista, opettajalla olisi aikaa kannustaa heitä kirjallisuuden äärelle ja kirjastojen ovet pysyisivät heille avoinna.”

Esikoiskirjailijat kiittivät myös suomalaista koulua ja kirjastoja.

”Mekään emme olisi tässä ilman suomalaisen tasa-arvon peruspalikoita: tasapäistävää peruskoulua ja kirjastolaitosta. Haluammekin kiittää myös suomalaista kirjastohenkilökuntaa

siitä työstä, mitä päivittäin teette. Kirjastoissa ei vain odoteta, että ihmiset löytävät tien – siellä hakeudutaan itse vaikeasti saavutettavien ryhmien luo, ja tuodaan kirjallisuus heitä lähelle. Tästä voisimme muillakin yhteiskunnan sektoreilla ottaa mallia. Kiitos kun teette kirjallisuudesta saavutettavaa.”

Vuodesta 1986 lähtien toiminut Savonia-raati teki historiaa nyt 2022 kootessaan ehdokaslistan pelkästään esikoisteoksista. Tavanomaiseen tapaan voittaja valittiin kuuden kirjan joukosta. Historiallista on sekin, että ehdokkaina oli kuusi naista ja yksi mies.

Neljällä ehdokkaalla on juuret Kuopiossa, yksi on lähtöisin Pieksämäeltä ja samaten yksi Tuusniemeltä. Lapsuus- ja nuoruusvuosien jälkeen elämä on vienyt kaikki kuusi pois synnyinmaakunnasta niin, että kolme heistä asuu nykyään Helsingissä, kaksi Joensuussa ja yksi Turussa.

Tämän vuoden Savonia-kirjailijoista monet ovat askaroivat sanojen kanssa myös varsinaisessa ammatissaan, ennen muuta toimittajina. Pohjolaisen ja Sevimlin lisäksi ehdokkaihin kuuluivat **Sari Aro** teoksella *Nukkuvan jättiläisen laakso*, **Iiti Elomaa** *Pettämätön kauneudentaju*, **Suonna Kononen** *Tie päättyy meren rannalle*, **Camilla Nissinen** *Meitä vastaan rikkoneet* ja **Vilhelmiina Vilhunen** *Lähtölaulu*.

Julkistamistilaisuudessa Kuopion kaupunginkirjastolla käytti voimakkaan puheenvuoron kirjallisuuden puolesta etäyhteydellä Joensuusta kirjailija Sirpa Kähkönen, joka vuosi sitten voitti Savonian *Vihreä sali* -romaanillaan. Kähkönen on voittanut palkinnon kahdesti samaten kuin Suomen kirjallisuuden ykköskaartiin nousseet Sirpa Hassinen ja Asko Sahlberg.

Muiden ehdokkaiden esittelyt:

Sari Aro on Espoossa asuva kuopiolais-syntyinen toimittaja. Hän työskentelee Ylen televisiouutisten tuottajana. Aro on opiskellut toimittajaksi Tampereen yliopistossa. Proosan kirjoittamista hän on opiskellut Kriittisen korkeakoulun kirjoittajakoulutuksessa. Nukkuvan jättiläisen laakso on hänen esikoisromaaninsa.

Iiti (Irmeli) Elomaa (os. Happonen, ent. Kornienko) on Kaarinassa asuva kuopiolais-syntyinen eläkkeellä oleva yo-merkonomi ja filosofian maisteri. Hän opiskeli Jyväskylän yliopistossa pääaineinaan venäjän kieli ja kirjallisuus. Elomaa työskenteli ennen eläkkeelle jäämistään aluekoordinaattorina ja tulkkina (tuonti Venäjältä, Baltian maista, Ukrainasta).

Elomaa on voittanut Lounais-Suomen kirjailijat ry:n satujen kirjoituskilpailun vuonna 2022, sekä SKS:n ja TJS:n Tietokone – isäntä vai renki -kirjoituskilpailun vuonna 1995. Hänellä on myös kunniamainintoja kirjoitus-, laululyyriikka- ja sävellyskilpailuissa. Elomaan esseitä ja pakinoita on julkaistu mm. Savon Sanomissa.

Pettämätön kauneudentaju on hänen esikoisromaaninsa.

Suonna Kononen on joensuulainen kulttuuritoimittaja, muusikko ja tietokirjailija. Kononen on asunut kouluvuotensa Kuopiossa. Hän on koulutukseltaan humanististen tieteiden kandidaatti, opiskellut Jyväskylän yliopistossa journalismia ja kirjallisuutta. Hän on saanut Pohjois-Karjalan journalistiyhdistyksen journalistipalkinnon 2013. Tie päättyy meren rannalle on hänen esikoisromaaninsa.

Konoselta on ilmestynyt aiemmin tietokirjat:

Savonia-ehdokkaat julkistustilaisuudessa. Kuva: Maija Väänänen

Itä on itä : Itä-Suomea etsimässä, 2022
Toen perrään : journalisteja Pohjois-Karjalasta, 2020
Konahtelua : kolumneja Karjalaisesta 1998-2019, 2019
Mystiset metsätyömiehet ja keskikalja-co-boy : retkiä suomikantriin ja sen persoonallisuuden pariin, 2018, tulossa vuonna 2023
Jokisaarnat : kirjallisia melontoja

Camilla Nissinen on joensuulainen pedagoginen informaatikko. Hän on syntynyt Tuusniemellä ja asunut siellä ensimmäiset 19 vuotta. Koulutukseltaan hän on äidinkielenopettaja (filosofian maisteri). Meitä vastaan rikkoneet on hänen esikoisromaaninsa.

Vilhelmiina Vilhunen on helsinkiläinen, lapsuutensa Pieksämäellä asunut medianomi ja humanististen tieteiden kandidaatti, pääaineena yleinen kirjallisuustiede.

Tällä hetkellä hän toimii media-alan freelancerina ja opiskelee Helsingin yliopistossa kirjallisuudentutkimuksen maisteriohjelmassa. Opintojen ja kirjoittamisen ohella hän työskentelee uutisten editoijana MTV Uutisissa.

Vilhunen on saanut 3. palkinnon J. H. Erkon kirjoituskilpailussa vuonna 2017, lajina runous. Lähtölaulu on hänen esikoisteoksensa.

Jouluevankeliumi (Luuk. 2: 1-19)

savoks huastettuna

Se suatto olla ihan sammoehin aekoehin, kun se piämies, ite se keessarj Aakusti, panj mänemään ympärj kylijä semmosen miääräksen, että jokkaesen kynnellekykenevän pitj antoo hiälle verroo. Tämmöstä revohkoo, mittee tämä ukkaasi sae aekaseks eijjoo ollunna muan piällä ijan kuuna päevänä. Vuan kertahan se on ensmäenennii. Sillon olj muuten se Kyrreenivus Syyrian muan tirehtöörinä. Sitä pitj sitten jokkaesen lähtee hivuttautummaan sitä kaapuntia kohti, mistee olj kotosin, kun siellä pitj niät puumerkki siihen verroenrätnyypaperiin iha ite ja omalla käellä käävvä rustoomassa.

Eehan siinä mikä aattaanna, niin pitj sen Joosepinnii lähtee vurittammaan Kalileasta, Nasaretin kaapunnista, Juuttaan muan Peetlehemijä kohti, niät kun hiän olj ihtesä Tuavetin sukukuntoo. Se Jooseppi olj kerinnä männä kihloehin Marijan kansa, ja sen taatta hiän otti sen Marijan mukkaasa sille reissulle. Vuan Marija se outtikii jo vauvvvoo ja niihhän siinä sitten käv, että niihin siellä ollessaan Marija olj viimesillään ja pyöräätti poeijjan, ensmäesen penskasa. Hiän kiäräs sen poeijjan nästisti kapaloon ja panj sen elukoehin syöttökaakaloon, kun eihän ne ennee mistään kestikievaristakaa yösijjoo suanunna, kun eivät tarpeeks aekasin paekalle jootunna, ku eehan sitä ison mahan kansa sitä matkoo nii joutuin tehäkkää.

Siellä jonni matkan piässä ulukona olj paemenija vahtimassa laumoosa. Yhenäkin niihin paemenii eissä seistä törötti taevaen enkelj, ja yösyvän pelemahti niin tääte vallo, että siristellä silimijjään niihin paemeniin ihan pitj. Ne olj ne paemenet syvän kintaan peokalossa, vuan enkelj alako huastella nästisti niille ja sano: ”Elekee tok pelätä! Minä sitä niät iliminieroon teille ja koko hiippakunnalle melekosen tiijjon: Tämän päivän nimmiin on Tuavetin kaapunnissa syntynnä penska, jokon Vappaaks Piästjä. Hiän on niät Ristus ite, Herra. Semmosen etijäesen minä teille suatan ilimottoo, että se penska muata köllöttää elukoehin syöttökaakalossa.” Ennenkun ne lammasvahit kerkäs ies silimijjää räppäättee,

siinä oljllii siinä enkelin ympärillä kunnon sotaväk sieltä Yläpihan puolelta, joka huuti kovvaan iäneen kiitoksijjaan Yläkerran Isännälle: ”Joka iikan pittää piäsä siellä yläpihan puolella paenoo Isännän eissä, ja muan piällä on raaha immeisillä, joesta se Isäntä niin tykkee ja joeta se silimäteränää hellästi kahteloo.”

Kun sitten ne enkelit häeppäs poekkeen ja olj tuas ihan myterätä, alako ne paemenet toesilleen tuumaella, että eiköhän sitä sitten pitäs meijjän lähtee tuota Peetlehemin kyllee kohti, jos vaekka myökii nähtäs, mittee ihmettä siellä o’ oekein sattunna, ja mittee se mua’ ja taevaa’ hallihtija meille iliminierasj. Eipä ne paemenet jänäkään vatuloemaan, vua’ lähtivät kiireevvilikkoo ja ossaativattii ihan oekeelle paekalle sinne talliin ja siellähän se penska olj ja seimeen olj pantu makkoomaan. Ja kun ne alako huastoo, mittee heille olj enkelj ilimotanna, niin kyllä ne muut piätään pyörittelj. Mutta ite se äeti, se Marjia, se se kuunteljllii ihan tarkasti, mittee ne sano, ja rätnäel mielessääsä, että mitteehän se tämä kaekki oekein sitten mahtaa meinata.

kiänsi *Heikki Hyvärinen*

Paavo Tikkasen muisto säilyy suomen kielessä

Savolaisiakin on joka lähtöön, ja yksi esi-merkki siitä on suomen kieli. Samaan aikaan kun juvalaissyntyinen Kaarle Akseli Gottlund yritti epätoivoisesti rakentaa 1800-luvun puolivälissä suomen kieltä savon murteen pohjalta, kehitti kiuruvetinen Paavo Tikkanen suomen kieleen ajan vaatimia uusia sanoja.

Gottlund joutui pettymään ponnistuksissaan, mutta Tikkasen kehittelemät uudissanat ovat käyttökelpoisia edelleenkin 170 vuotta myöhemmin.

Uskonto, teollisuus, sanomalehti. Siinä kolme Tikkasen (1823-1873) perussanaa suomen kieleen ja samalla suomalaisen elämänmuuttoon. Hänen myötänsä me olemme saaneet myös tilastot ja ilmiöt. Harva tulee ajatelleeksi pääsylippua ostaessaan, että kiuruvetistä keksintöä sekin on.

Paavo Tikkanen on yksi niitä Kiuruveden Hingunniemen Tikkasia, jotka nyt on koottu yhteen ja samaan sukukirjaan. Kirjoittaja on Tuulikki Kärkkäinen, joka aiemmin on toimitannut muhkeita teoksia omasta Kärkkäisen suvustaan. Teos julkistettiin keskiviikkona 30.11. Kiuruvedellä.

Paavo Tikkanen eli lyhyen, mutta vaikuttavan elämän. Helsingin yliopistoon mennessään hän oli sen ensimmäinen opiskelija, jolla oli suomenkielinen sukunimi. Hän käänsi Runebergin runoutta suomen kielelle, mutta erityisesti häntä ajoi yhteisiin rientoihin tahto kehittää suomalaista kansansivistystä ja kulttuuria.

Vuonna 1844 hän yliopiston Savo-karjalaisessa osakunnassa innosti perustamaan suomenkielisen sanomalehden, joka sitten pian alkoikin ilmestyä Suomettaren nimellä. Meidän aikamme muistaa lehden Uutena Suomena, joka tänään tosin ilmestyy vain verkossa.

Tikkanen itse toimi Suomettaren päätoimittajana ensivaiheissa ja juuri siinä työssä joutui myös miettimään hyviä suomenkielisiä vastineita ruotsalaisille ja muille vieraskielisille ilmauksille - samaten kuin ajan uusille ilmiöille. Eräänlaista kohtalon ironiaa oli, että Tikkasen oma sukuhaara ruotsalaistui hänen jälkeensä, yksi tunnetuimmista oli myöhemmin Helsingin Sanomain kuvittaja Henrik Tikkanen.

Kiuruveden keskustan tuntumassa olevalla Hingunniemen tilalla on ollut paljon annettavaa kansakunnalle. Jos Paavo loi valtion, niin hänen veljensä Heikki ponnisteli sen kehittämiseksi valtiopäivämiehenä. Myöhemmin Hingunniemestä tuli toinenkin valtiopäivämies, tällä kertaa Antti.

Ja jos ketä ei ole kiinnostanut politiikka tai korkeakulttuuri, niin näyttelijätär Aino-Maija Tikkasen kasvot ja olemus ovat kyllä tulleet tutuiksi vanhoista Suomi-filmeistä; hänhän oli ensimmäisiä naisnäyttelijöitä, joka joutui riisuutumaan kameras edessä uimaretkellään.

Tikkasen suvun luovuttua maanviljelyksestä tila on siirtynyt yhteiseen käyttöön - opetukseen ja ennen muuta hevosten hoidon kehittämiseen. Suku sinänsä on suuri. ja avioliittojen myötä se vaikuttaa monen muun alueen kantasuvun geneeissä - vaikkapa Kärkkäisissä, Ruotsalaisissa. Kämäräisissä tai Tenhusissa. Tällä tavoin aika iso joukko savolaisia löytää omia tuttujaan Kiuruveden Hingunniemen Tikkaset -teoksesta.

Seppo Kononen

Naapurisopu ja riita

Pakinaa...

"Ei mua kutsuttu vieraaksi, vaan kunnia oli mulla kuokaksi," – kuokkavieraat olivat ennen aikaan häämenojen "suola" – ei ollut ne kunnon häät jos eivät kylän pojat niitä "kuokkineet" – mutta siitä saattoi myös syntyä riitaa naapurien välille, jopa niin että juuri syntynyt naimakauppa oli vaarassa. Eikä noihin pieniin riitoihin tarvinnut suurempaa joukkoa. Muis-tan tapauksen kun mies kiivastui naapurin kissaan niin, että häneltä itseltä henki pakeni – sydävikainen kun oli. Kaupunkien kerrosta-loissa ja omakotialueilla kuuluu kuvioon saat-taa naapuri syylliseksi moneen eri asiaan. Soit-timien äänet – piano, viulu, hanuri ja torvet -- ovat syntilistalla ensimmäisiä, ja monikaan ei salli lasten eikä aikuisen väen äänhtelyä. Kaikkein hirveintä on koirien haukunta: "Se tuo teejän rakki yhtenä haakkua räksyttää," – "Ehän tuo nytkää virka mittää," – "Ee nyt mutta päivällä," – "Empä minä oo silloen sitä kuulemassa." – niinpä nii.

Näitä kaikkia on kestettävä jos mieli pitää yllä naapurisopua, mutta siinäpä sitä taitoa kysytäänkin, on se surkuhupaista jos joutuu lähinaapurin kanssa käräjille vastatusten, jon-kun koirankakan takia. Sitä tämä elämä vielä puuttuis. Parempi laiha sopu kuin lihava riita. Naisten osuus naapurien välien selvittelyssä, on varsin mittava, – monet Sofiat ja Selmat ovat senverran luonnevikaisia ettei heitä voi lähestyä aivan umpimähkään, – on antaudutta-va myönteiseen kuunteluun heidän kerronnas-taan.

"Tuilpaa tuntoesa tuokii Rotilaese Aata, kun minä piäsin sitä oekee kirkoettelemaa, ku seol keksinnä minusta jutun jossa ee oo mittää per-ree, – minä ku annoen tulla suun tääveltä, nii anteeks pyytelij ja jäe itkee hyrryyttämää ku minä läksin." – näin pääsi voitolle mäekpellon Lyytikii.

"Niinpähä se on. Voe voe tuotae Rotilaese Aatookii, (Aada) kuse jokapaekkaa joovutakse nokkasa pistämää, siitä sittä suap kärsiä ite ja muut, antaes olla itekunnii omassa liemessään, nii ee tarviis käävvä jäläkijjää paekko-o-massa," – "meejän huushollissa ee tule riitoo

nuapurin kansa, – minkä nyt se muuahta juttu, ku se Ollin salakuato tuil tuon Kurosen Oskun tietoon – niin sille pit antoo puolet lihoesta ku pittää suusa kiini."

Näin sitä elämän lankaa kulutetaan mole-mista päistä – ja kumma kyllä – kuin joku sa-lainen henki johdattelis meitä itsekutakin niin, että useamman hautakivessä lukee – KAIVA-TEN – on osoitus siitä että suku ja ystävät ovat myötäeläneet hänen maallisen taivalluksen ajan ilman erillisiä neuvonatajia. Naapurisopu – se on ele joka heijastuu meidän jokapäiväi-nessä elämässä, sitä kannattaa vaalia.

Yks' Lyytinen

Jeesus tulj yhen kerran
jooluna Savvoon. Sen etteen
tökättiin pitkänpuoleinen
joolulahjapaketti ja ynä-
hettiin vuan: "He". Jeesus
rupesj aakomaan pakettia
ja kun älysj viimeinj, mittee
siinä on, suupielet nous ylös-
päen ja hihkas vuan:
"Jee – sukset!"

Joolunalusmietteitä

Pimmeetä uamulla, pimmeetä päivällä , pimmeetä illalla. Iha niinku sanotaan: kaks pimmeetä vastakkaen. Ahistaa.

Ulukona on kylmä. Vanaha toppatakki on tullu tiesä piähän. Pakko ehtiä uus. Oeskoon avviisissa ilimotouksia tarjooksista, nythän on musta perjantae? Vuan jos ne maenokset on huijaasta, niistäkii on varoteltu. Eppäelyttää.

Katon kuitennii päivän lehtee: Ukraenassa Venäjä jatkaa jätetöntä sotimistaa. Viljala-evoen kuluku Mustallamerellä meinattiin kokonaan topata Putinin jengin toemesta ja afrikkalaesilla kerkesj tulla kova näläkä. Miljoonat ukraenalaeset kärvistellöö iliman lämpöö, sähköö ja vettä. Öylön tuasj lastensae-raalaannii on isketty. Itkettää.

Egyptin ilmastokokkoos päätty yhtä onnetomasti, ku kaekki eellisettii, eli yhtä tyhjän kansa. Immeiset, joella on vähiten ossoo ja arpoo ilmastokatastroofiin, kärsiivät eniten. Näkköövät näläkee, hukkuuvat tuluviin, jootuuvat jättämään kotisa... ja Suomessa riijellään luonnon ennallistamisesta ja tehkhään väljkysymyksiä. Raevostuttaa.

Potkupalloo potkitaan Katarissa, miljarteilla tollareilla ja lukemattomiin vierastyöläesten hengillä rakennetussa aatiomuapätsissä. Janojuomissa ee sua olla alakohoolia muilla ku Fifan korruptoetuneilla pomoilla ja niihen hännystelijöellä. Varmaannii aatellaan turistiin terveöttä. Heh heh! Nii, ja kaekkinaenen mieljpitteihen ilimasu on ehottomasti kielletty. Se on selevä se. Mut pallo on yhtä pyöree kaekille.

Iranissa yritettään pittee iäntä naisten ja sukupoljvähemmistöen asemasta ynnä muusta. Tähän männessä vajjoot 500 henkee on suana maksoo siitä hengellään. Ajatollat on varmoja uskostaan. Sitä mualimanjärjestystä ee passoo piästee akkoja sotkemaan ee ies huivit piässä. Piässä humisoo.

Suomen ja Ruotsin Nato-jäsenyys on jootuna kahen “viisaan” miehen peokalon alle. Turkin mies ampuiloo ite ohjuksia nuapurj-muahasa ja yrkäelöö pyihkiä koko monjkymmenmiljoonaesen kurtikansan poes mualimankartalta, mutta syyttää sammaan aekaan kahta pohjoesmuata terrorismin tukemisesta. Voe tokkiisa! Unkarin mies kumartelloo Vennäälle halavan kaasun toevossa ja sammaan aekaan

haluaa nostoo eu-rahoja, jotka pustan miehelle on pantu jäehin. Suomen ja Ruotin pitäsaj osata “iänestöö oekein” Rysselissä jotta pörköltin purija voes osottoo olovasa suurmies omassa muassaan. Unkarissa ja Turkissa on kevväällä vualit, niinku Suomessakkii. Jäetä hattuun poeja!

Ameriikassa Rumppi iliminierasaj toesella viikolla, että hian yrkäelöö uuvestaan resinentiks. Meik Ömeerika kreit ökein. Suattaa olla helepommin sanottu, ku tehty, vuan mikä tuon tietää. Tutkimattomat on Ameriikan immeisten järenjuoksut. Savolaesille aenakii perin käsittämätömät.

Pimmeetä ja synkkee on kaekkijalla. Vuan yks asija on kuitennii varma. Joolu tulloo tännäe vuonna ja onnii iha oekee juhla, kun ee tarvihe ennee kärvistellä hirveesti koronan kynsissä. Pientä malttia kannattaa kuitennii pittee. Ja ku sähkö on hirmu kallista ja inflaatio jyllee, pittää pittee järki piässä juhlahöstöyksessä. Joolun sanomakkii suattaa sillä keinoen yllättäen kirkastua.

JOOLURAAHOO KOKO SAVOMMUAN KANSALLE!

Tuula Ollila

Savon Kielen Seuran varapuheenjohtaja

Joulunviettoa menneeltä ajalta

Muututaanpas karpäsiiksi ja suristaan Kal-laveden saareen katsomaan katosta lapsuuteni jouluviettoa 1950 -luvun alkupuolella. Tällais-ta se oli silloin.

Kotieläimet on ruokittu. Nehän piti tietys-ti hoitaa oli arki taikka pyhä. Silmissäni on vieläkin selkeä filminpätäkä siitä, kuinka äiti navetan muuripadassa keitteli lehmien pöpe-röitä ja jutteli samalla lehmien kanssa. Lienee antanut vähistään lehmille jotakin jouluhyvää – ikäänkuin lehmät olisivat joulusta jotakin ymmärtäneet. Lehmien tärkeyden äiti ymmärsi ja piti niistä hyvää huolta. Isä hoiti hevosen jouluvalmistelut ihan yhtä suurella hartaudella kuin äiti lehmien.

Joulusaunassa on käyty ja vastalla kylvetty, tietysti. Sauna oli muutaman kymmenen met-rin päässä päärakennuksesta rantaan vievän polun varrella. Saunasta käveltiin enemmän tai vähemmin vähissä vaatteissa tuvan lämpimään – aremmat juoksivat.

Jouluperkut ovat jo syömistä vaille jou-lupöydässä. Herkuista ensimmäisenä tulee mieleen lipeäkala. Se ei ollut mitään marketin mössöä. Se oli aitoa tavaraa, isän kaupungista tuomista epämääräisistä mötiköistä mum-mon koivulipeällä taikomaa kiinteää ja lähes valkoista kalafilettä. Oli muuten hyvää! Vesi tulee kielelle vieläkin. Kun nyt kalaruuat tulivat puheeksi, niin totta kai pöydässä oli tönkkösuolattuja ”roskakaloja”. Särkiä ai-nakin. Perunoiden keitinvedessä haudutettu suolasärki kelpaisi muuten minulle tänäkin päivänä. Liharuuista on jäänyt mieleen mum-mon possun ajattelu- ja tonkimispäästä tekemä sianpääsylvä. Saparopää oli varattu muihin tarkoituksiin. Paistia oli ja laatikoita. En muis-ta, mutta epäilen, että pärjättiin ilman kinkkua. Juomia oli montaa sorttia, täysmaitoa navetas-ta ja kotikaljaa tynnöristä. Kaivovettä passasi käydä ryystämässä vesikauhasta sankosta.

Jostakin syystä kotisaaren rakennuksista vain liiteri oli saanut karttamerkin Joulupu-kin karttaan. Sinne oli pukki ohikulkiessaan jättänyt muutaman paketin. Oli siis silloinkin joululahjoja.

Ehkäpä aika on kullannut muistot, mut-ta mielessäni on selkeästi lahja itsessään ja lahjapaketti. Ei sisältö. Oli sitten paketissa vaikkapa mummon neuloma vasemman jalan villasukka, niin kyllä siitä tuli hyvä mieli. Välittäisin halukkaasti tämän kokemuksen vuoden 2022 lapsille ja nuorille. Nykyäänhän Joulun ja Black Fridayn välille voisi vetää yhtenäisyysmerkit.

Saunassa on siis käyty ja jouluruuat on syö-ty. Äiti touhuaa jotakin hellan luona, isä istuu polviinsa nojaten paikatuissa villahousuissaan tuvan penkillä ja polttaa sätkää. Sätjän puruk-sia tippuu lattialle äidin harmiksi. Mummo on malttanut jättää kutimensa rauhaan ja tutkii jotakin Isosta Kirjasta. Seinäkellon raksutus antaa äänen hiljaisuudelle. Tunnelman täydel-listämiseksi kuuluisi kirjoittaa: hiiriperheen nuorimmaisen nappisilmät kiiluvat lattianko-losta. Kun vaaraa ei ole, se luikahtaa pöydän alle, kerää suunsa täyteen sinne tippuneita muruja ja vilistää takaisin koloonsa omalle jouluaterialleen. Tätä en kuitenkaan voi tehdä, meillä kun ei ollut hiiriä – vai oliko sittenkin?

Minua on ihmetyttänyt koko ajatteluun kykenevän ikäni, että mitä ihmekuusia ne sen ajan joulukuuset oikein olivat, kun eivät syttyneet kuivinakaan palamaan? Kynttiläthän olivat tunnelmallisia elävän liekin steariini-kynttilöitä. Sähkökynttilöitä ei ollut – eikä sähköjäkään.

Joulua odotellessa Anno Domini 2022

Jorma Huttunen

"Pelekeekkönä pimmeetä"

Oulun murteella

– ”Miksi taivas on öisin musta, miksi valoa en mä nää,” – ja kun se on vielä kaekille samanlaenen, – ”otapa hänestä selevee,” – aeka tummaks se kääp kovalla satteellakkii, vuan sitä ee tarvii pelätä, – mutta syysiltana kun taevallat mehtä polokua itekses ja muutaman kerran juurakkoon kompastut – nii jopahan ruppee ohtatukka hikkoelemmaa, ja tuntuu että joku vihtahoosu on nyt justiisa tarttumassa sinua niskasta kiini, – siitä tunteesta voep vapautua vuan – jonkunmatkoo taevallettuaan ja syvvään huokaestuvvaa – huomoo että virginiakessun hajua on ilimassa, ja iha oekee, – oja Jallu – vanaha mies – oelj kiärinnä sätkän ja lähtennä oejustammaa sammoopolokua ku sinäe, ja joka piätty Pitkälän talon tarhaveräjän pieleen. – Jallu jatko matkoosa talon ohi, mut sinä -Teemu jäet kytteemää millonka Pitkälän piika Maerj männöö aettaa yö unillee, – no oelhaan siitä jo vähän puhetta ollu, että sinä Teemu, – kolomannella koppaatuksella piäset Marin lämmintä kylykee kyhnyttämmää, – nii käev nyttii, ku Maer oelj iltatyösä tehä – otti porstuvasta palavan lyhin ja sitä liekutellen läeks aettapolokua etenemmää aetan ovvee kohti, mutta mite ollakkaa, – eekö vua isänän miel tehny nuorempoo ihhoo silittelemää, niinpä hiä nurkantakkoo ryykäes aetan ovelle

yhtäaekoo Marin kansa – ja eeku sisälle aettaa, – kaavan ee voenu isäntä siellä kuitenkin majjaella, kun pit jootua emännälle ilimoettaatummaa että sen poekinee lehmän riimu on muutettu, – sillä tiijolla heä oelj ulos lähtennä. Mutta Teemun ensmäene yritys aettaa – Marin luokse, tyssäes siihe isännän ilimitulloo nii että pit ottoo pakkia ja jiähä oottelemmaa vuoroosa, ja tuilhaanse – vuoro, kolome koppaatusa aeta ovvee tepsii nii ku oelj sovittu, – sitä ovvee pit varovasti aakaesta, muuten se piästi semmosen parkasun että koko kylä kuul sen, mutta kyllähä Maerj ties konstit, mitenkä aetan ov aakaestaa iänettömästi – eekä nytikä kukkaa kuullu ku Teemu livahti Marin aettaa. –

Siihe Teemun vieraaluu Marin luokse, myö syrjäeset ee kummemmin otettane kantoo – kuitennii arvata soattaa, että tuskin hyö hyvin ettäällä toesistaa olivat – mielummin kummanni ihot koskettivat toesiaa. Eekä tuolla Teemun vieraalulla Marin luokse ollu mittää aekataalua, mutta noppeesti se kulu, ku Teemu piäes kehumaa mitenkä kommee immeene sinä oot – ja Maerj vuorostaa – mitetenkä kylän emännättii – suatikka tytöt –

kehuvat Teemua moentaetoseks ja kommeeks nuoreks mieheks, – niinpä nii, nuo tunnustukset kuulema mukkaa johtivat siihe, että Maerj ja Teemu yhytettii mökistää, leekkoomasta yhteestä leeppe viipaleeks.

Yks' Lyytinen

Entisaikaan:

*Hirvilahden Liisa Raatikainen
kantaa aitaista jauhoja "lumikadun"
kautta tupaan lämpiämään. Kuopion
maalaiskunta, v. 1960. (Kuva: I.A.
Ekström / Varkauden museot.)*

Kuosmasten mukana suomalaismetsissä

Norjalainen 52-minuuttinen dokumenttielokuva *Fremmed blod*, Vieras veri, vie katsojansa Kuosmasen suvun kanssa pitkälle matkalle Savosta Juvalta Ruotsin ja Norjan suomalaismetsiin. Ei vain kilometreissä, vaan ajallisestikin kuljettavaa on runsaasti - kohta neljä vuosisataa.

Norjalaistunut Hallemin suku on jäljittänyt omat savolaiset juurensa Juvan Kuosmisiin, ja ohjaaja Marte Hallemin johdolla Vieraassa veressä palataan nyt sitten lähtöpaikoille, taivalletaan pitkin hämäläisten härkätietä Turkuun, purjehditaan meren yli Tukholmaan, pysähdytään siellä toviksi keskisen Ruotsiin, kunnes jatketaan sieltä Norjaan, jonka metsissä kasketaan sitten useammillakin paikkakunnilla.

Näyttelijät ovat paljolti Hallemin omaa väkeä, mutta välillä annetaan myös historian ja kansankulttuurin asiantuntijain taustoittaa kertomusta. Elokuvan alkupuolella käydään Savossa monellakin taholla Juvan ohella.

Esimerkiksi tarinalle olennainen kaskenpoltto kuvattiin Kaavin Telkkämäen kaskiperinnetilalla, kun taas kaikille suomalaisille tärkeässä saunassa kylvetään Tervossa. Mahtava Olavinlinnakin nähdään, sillä pyhimykseksi julistetulta Norjan Olavi-kuninkaaltahan metsäsuomalaisen Kuosmasen suvun kantaiksäkin oli etunimensä saanut.

Norjan valtakunnallinen yleisradioyhtiö NRK näytti elokuvan jo viime talvena, ja toivottavasti Yle tarjoaa saman myös meillä Suomessa. Norjalaisia tv-ohjelmiahan meillä on Ylen kanavalla nykyään hyvinkin runsaasti, joten kyllä näitten luonto-ohjelmien joukkoon soveltuisi mainiosti myös luonnossa liikkuva Vieras veri, joka niin läheltä koskettaa meitä suomalaisia.

Osa meistä tämän päivän savolaisista pääsi sentään jo onnesta osalliseksi marraskuun alkupuolella, kun Marte Hallem vieraili kertomassa ja näyttämässä sukunsa tarinaa. Kuopiossa Vierasta verta katseltiin Piispankadun Kristallisalissa noin kolmenkymmenen silmäparin voimin tilaisuudessa, jota yhdessä olivat järjestämässä Suomen tietokirjailijat, Pohjois-Savon kotiseutuyhdistysten liitto ja Savon kielen seura.

Internetin Youtubessa elokuva on ollut nähtävissä jo puolisen vuotta norjan kielellä, mutta Savon-matkaa varten mukaan oli saatu nyt suomalainen tekstitys. Se helpotti kummasti tarinan seuraamista - olkoonkin, että erinomaisen kauniit luontokuvat ovat ilo silmälle ja mielelle sinälläänkin.

Jos on elokuvan nimi Vieras veri, niin vieraantuneet ovat tietysti kanta-Savon ja Norjan tai Ruotsin suomalaismetsien asukkaat toisistaan vuosisatojen aikana. Kristallisalissa kävi kuitenkin ilmi, että Marte Hallem on tämän päivän tunnetuimpia metsäsuomalaisten jälkeläisiä Norjassa: elokuvaohjaajana hän myös näyttelijä, kirjailija ja mainio laulaja.

Laulun lahjoistakin saatiin nauttia, kun kuvat oli katseltu. Kitaristi Sverre Bjarne Inndalin säestyksellä Marte Hallem esitti pari Ruotsin suomalaismetsissä varttuneen runoilija Dan Anderssonin laulua. Inndal oli mukana, kun joensuulainen trubaduuri Suonna Kononen tarjosi savolaisten puolesta oman annoksensa Anderssonia.

Seppo Kononen

Kuosmasten sukua jatkava Marte Hallem (keskellä) tunnetaan Norjassa monipuolisena kulttuurin ammattilaisena. Riitta Raatikainen esiintyy Fremmed blod -dokumentissa ja oli myös järjestelemässä Suomen tietokirjailijoiden nimissä Kuopion esitystä. Savon kielen seuran puolesta kiitokset esitti puheenjohtaja Heikki Hyvärinen. Kuva: Maija Väänänen.

Alku- ja loppupaloina kuultiin Kristallisalissa Ruotsin suomalaismetsissä varttuneen Dan Anderssonin lauluja, tässä vuorossa Seppo Kononen huuliharpuineen ja Suonna Kononen ja Sverre Bjarne Inndal kitaroineen.

Murre on kuin kirves punkkareille

Etteikö savon murre mahtuisi myös tämän päivän nuorten savolaisten suuhun...?

Jo vain maistuu makealta esimerkiksi punk-musiikkia soittavasta kuopiolaisesta Vehje-yhtyeestä, joka joulukuun alussa valmistuneella Palkinto-äänitteellään tuli myös laajempien piirien kuultavaksi.

Vehjeen nelikolta Niko Taskiselta, Sami Karhuselta, Sampsa Väätäiseltä ja Kimmo Räsäseltä kysyttiin Savon Sanomien hasstatte-lussa, onko savolaisuus jollakin tapaa Vehkeen ytimessä, ja rumpali Räsäseltä tuli selkeä vastaus: "Kyllähän se varmaan aika vahvasti meistä läpi puskee."

Laulaja Taskinen vertaa murretta kirveen: "Se on vähän sama kuin mennessä puuliiteriin. Oho, tuossa on kirves. No tämä on tosi hyvä työkalu tähän hommaan, kun pistetään puita halki, ja se on tuossa näppärästi kätösällä."

"Kun bändi lähti muotoutumaan, tuntui luontevalta ja tehokkaalta käyttää sitä kieltä,

mitä muutenkin käytämme. Tämmöisessä yhteydessä savon murretta on vähemmän käytetty."

"Rytmisesti savon murre ja itämurteet ylipäätään ovat tosi mielenkiintoisia".

Savon Sanomain jutussa Vehkeen musiikkia kuvataan DIY-punkiksi, joka on verrattavissa vanhemman väen ITE-taiteeseen. ITE-sanan taustallahan on ajatus itse tehdystä elämästä, ja DIY taas on lyhenne englantilaisesta Do it yourself - eli Tee se itse -periaatteesta.

Aina tiedetty, miten savon murteella selviää mainiosti maailmalla. Jenkin sanoessa all right, savolainen vastaa oo vait ja sitä rataa. Vehkeen muutamassa laulussakin on tästä yhteensoveltuvuudesta kelpo esimerkki: maailmantähti Gloria Estefanin laulu Rhythm Is Going Get You kääntyy kätevästi muotoon Rytkönen onkin ketku.

Vaan lienevätkö? Tuskin.

Vehje ei ole ensimmäinen rokkibändi, joka savon murretta käyttää. Tiennäyttäjänä on ollut ennen muuta metallia soittava Verjnuar-mu Mustine Savoineen, Puijon perkeleineen, Savon Surmineen, Voemineen ja Viitakemiehineen.

Seppo Kononen

Mitenkä se Mannerheim panj jookot itärajjoo puolustamaan?

Ensmäseks se panj tietennii karjalaiset, kun ne puolusti kotseutujaan. Seuraavaan rivviin se käski pohjalaiset, kun ne olj niin kovia uhhoomaan. Seuraavaks hämäläiset, kun ne ei olis ies tajunna perrään-tyvä. Viimeseks Mannerheim panj savolaiset, ku ne oes aenae suana aekaan hyvät raahanehot.

Joulun tähtöset tuikkivat yhä

Taas on joululaulujen aika. Kauneimpien joululaulujen joukossa kuullaan iki-ihanaksi-kin mainittu ”Tuikkikaa, oi joulun tähtöset”, varsinkin meille savolaisille rakas, onhan sen sanat sepittänyt Savossa syntynyt, täällä elämäntyönsä tehnyt ja täällä kuollut Elsa Koponen. Vaan eipä kerran tämän joululaulun sanat olleet joillekin mieluisia. Vuoden 1982 lopulla seitsemän Tuiran seurakunnan pappia Oulusta lähetti Kotimaa-lehteen mielipidekirjoituksen, jossa he penäsivät laulun julkaisemisen perusteita:

Onko joulu satua?

Millä perusteella Suomen Lähetyseuran julkaisemaan Kauneimmat joululaulut 10 vuotta -vihkoseen on otettu laulu ”Tuikkikaa, oi joulun tähtöset”?

Laulussa kehoitetaan kertomaan joulun satua, yhtä uutta, yhtä ihanaa. Ovatko vihkosen kokoajatkin sitä mieltä, että joulu on satu? Meillä täällä pohjoisessa vielä uskotaan ja opetetaan, että Jeesuksen syntymä on historiallinen tosiasia eikä mihinkään joulupukkitariinaan verrattava satu.

Oulussa Tuiran seurakunnan papit

Urpo Kuusniemi, Aarno Erni, Harri Fagerholm, Erkki Alatalo, Hannu Ojalehto, Pasi Kurikka, Veijo Koivula
(Kotimaa 30.12.1982)

Tuiran pappien kirjoitus harmitti pahoin Irja Aholaa, kuopiolaista opettajaa, joka välitömmästi laati perinpohjaisen vastineen.

Kerran loppuun joulun satu saa.

Kuten Kotimaasta 30.12. kävi selville, olivat eräät papit pahoittaneet mielensä laulusta, jonka säkeisiin otsikko kuuluu.

Koska kyseisen laulun sanoittaja, jonka ehdin läheisenä ja rakkaana sukulaisenani tuntea yli 60 vuoden ajan, ei enää itse ole itseään ja runoan puolustamassa, sallittaneen minun vastata kirjoitukseen. Teen sen mieluisasti myös niiden monien puolesta, jotka

vuorostaan ovat pahoittaneet mielensä em. pappien kirjoituksesta, siitä, kuinka ahtaasti asioita voidaan tulkita, jos heittäydytään hyvin oikeaoppisiksi.

Tuikkikaa, oi joulun tähtöset -laulun sanoittaja, opettaja Elsa Koponen, s. 1885, oli mieleltään uskonnollinen, kuten kai yleensä vuosisatamme alun seminaariemme kasvatit. Näin ollen hän ei varmasti pitänyt satuna Jeesuksen syntymää. Mutta opettajana hän toki tiesi ja selitti lapsillekin, että joulun viettoon on vuosien saatossa liittynyt myös paljon satua, legendoja, tonttuja, keijuja jne. Kaikki tämä sisältyi runon syntyäikoihin niin kuin nykyisinkin maalauskoulujen jouluun, vaikkei se silloin — eikä nytkään — peittänyt alleen joulun totuutta. Eikä syntymäpäiväsankari niissä juhlissa seisonut eikä seiso yksin ja hyljättynä kuten eräässä Karin kuuluisassa piirroksessa. Ei, häntä rakastettiin ja rakastetaan nimenomaan koulujen joulujuhliissa, todellisena, läsnäolevana.

Nuori opettaja soi lapsille kuitenkin myös joulun sadun. Mutta omakohtaisesti ja tuskallisesti hän tiesi, kuinka lyhyt on se aika, minkä tuo satu kestää, ja juuri ”siks’ oi tähtisilmät, loistakaa...” Sadun tilalle on jokaiselle astuva elämän kova, illuusioton todellisuus. ”Sielu kulkee suuret syvänteet, virtaa vuolahina tuskan veet...”

On suorastaan loukkaus laulun sanoittajaa kohtaan tulkita hänen kaunista runoan niin ahtaasti kuin em. papit.

Opettaja Elsa Koponen toimi kesälomiensa aikana Savonrannalla pyhäkoulunopettajana ja eläkepäivinänsä vielä seurakunnan hallintoelimissä. Kuitenkin mielelläni lainaan emeritus-arkkipiispa Juvan sanoja: ”Meillä ei ole mittapuuta määritellä toisten uskoa.” Siksipä puhukootkin puolestaan runoilija-opettajan omat sanat, jotka ovat saaneet runomuotonsa samoina vuosina kuin nyt puheena ollut joulu-runo:

Polvistun Sinun eteesi, Sinä Korkein
keskellä luonnon suurta ja syvää rauhaa,
keskellä kauneutta, mi sielun hurmaa.
Polvistun, kiitän Sinua, Sinä Korkein,
että mä ihminen oon, henki Sun hengestäs,
että on sielussain syvä kauneuskaipuu.
sen älä sammua suo, vaipua multiin
maan.

Markkinarihkamiin ällös mun tyytyä
suo.
Suo, että luokseis Sun
minun kaipuuni yhä kantaa,
kunnes mä kerran, tullessa auvoisan
aamun
Sinuhun yhtyä saan, Sinä Korkein
ikikirkas.

—
Polvistun Sinun eteesi, Sinä Korkein.

Irja Ahola, opettaja, Kuopio
(Kotimaa 11.1.1983)

Elsa Koposen kirjoittamalla joululaululla on kaksi sävelmää, toinen P. J. Hannikaisen ja toinen Armas Maasalon säveltämä, molemmat ovat käytössä. Siitä ei ole tietoa, kumpi oli runoilijalle mieluisampi.

Elsa Koponen toimi Siilinjärvellä Kasurilan kansakoulun opettajana yli 20 vuotta ja kuoli Kuopiossa Harjulan sairaalassa 12. helmikuuta 1977.

Lassi Koponen

Lähde: Irja Aholan esitelmä 6.8.1995

Elsa Koponen (Kuva: Kuopion kulttuurihistoriallinen museo.)

130 vuotta Tatun syntymästä

Väliaikaista kaikki on vain... Se lie kuopio-laissyntyisen Tatu Pekkarisen tunnetuin laulu tai rallatus, jonka sanat eivät kuitenkaan sovi hänen itseensä laulujen laatijana ja esittäjänä. Jenkka Väliaikainen on yksi Suomen kevyen musiikin ikivihreistä, jota kolme-neljä sukupolvea on rallatellut iltojensa iloksi ja päivien-sä ratoksi.

Tatu - tai Taavetti, kuten nimi alunperin oli - on yksi savolaisen sanataiteen suurista, joka ei saanut juuri arvostusta aikalaisiltaan, ja kyseenalaista on, muistammeko me tämän päivän savolaisetkaan riittävästi hänen merkitystään. Aikalaisista Tatun ainutlaatuisen sanankäytön ymmärsi ehkä parhaiten toinen savolainen kuplettien kuningas - Kangasniemeltä Amerikkaan muuttanut Hiski Salomaa, joka muutamassa laulussaan antoi julkisen tunnustuksen Tatulle "laulujen laittelijana", jolle ei vertaista

löytynyt.

Mutta jos Tatu on jäänyt vaille tunnustusta, niin hänellä on sentään kaksi liputuspäivää - toinen Suomessa, toinen Amerikassa, jossa hän kävi aikanaan hyvinkin menestyksellisellä esiintymiskiertueella kaverinsa Matti Jurvan kanssa. Tatu näet sattui syntymään vuonna 1892 joulukuun kuudentena, josta aikanaan tuli Suomen itsenäisyyspäivä ja kuolemaan vuonna 1951 heinäkuun neljäntenä, joka on taas Yhdysvaltain itsenäisyyspäivä. Erinomainen sattumus!

Vuoden 2022 joulukuun kuudentena tuli siis kuluneeksi 130 vuotta Tatun syntymästä. Harva sen taisi huomioda, mutta eiköhän itsenäisyyspäivän juhlien jatkoilla joku liene nytkin viinilasiasa kohottaessaan laulaa luikauttanut Väliaikaisen...

Anaski keisarin hovissa

Siilinjärveläissyntyinen toimittaja Aaro A. Nuutinen oli myös innokas ja tuottelias matkailija, joka eri puolille Suomea tekemillään retkiltään kirjoitti viisi värikästä kertomusta. Yksi näistä teoksista oli *Suvista Savoja*, jossa Nuutinen kierteli kotimaakuntaansa yhdessä pohjalaisen pankinjohtajaystävänsä kanssa.

Vuonna 1935 julki tulleessa teoksessa on mainioita ajankuvia, mutta myös paljon historiallista muistitietoa - ja usein väärentämättömällä savon murteella. Yksi Nuutisen tallentamista, aikalaisten mieliin painuneista savolaisista merkkihenkilöistä oli vuonna 1895 kuollut lapinlahtelainen suurvalehtelija ja pik-kurosvo Anaski Koponen. Näin häntä muisteltiin kylillä 1930-luvun alussa:

”Anaski oli luonteeltaan erittäin sopuisa ja leikkisä. Hän oli kulkuri, mutta asusti paljon Ollikkalankylässä ja myöskin Kattaalankylässä ja Leppälähdessä. Maanviljelystöitä hän teki vain harvoin, mutta harjoitti ahkerasti ammatikseen kalastusta, etenkin onkimista. Ja lisäksi hän oli viulunsoittaja ja ”huolimattomasti heitetyn tavaran talteenottaja”, kuten hän itseään nimitti puolustautuessaan silloin, kun häntä moitiskeltiin pienistä näpistelyistä. ”Em minä ota muilta kuin ihteen rikkaammilta, enkä niiltäkään muuten kun puutteessa.” Harvoin Anaski otettiin kovalle kolttosistaan, sillä niissä oli usein jotakin lystikästä, niin ettei häneen tullut oikein tosissaan suututuksi. Hänen omituisiin puuhiinsa suhtauduttiin ihmeellisen kärsivällisesti. Sellainen saattoi olla mahdollista vain Savossa.

Kerrankin sattui sellainen tapaus, että Anaski Kuhalansalmessa, tässä lähellä yöllä irroitti jauholastissa olevan veneen ankkurin ja lähti viemään venettä piiloon. Mutta jonkin matkan päässä vene juttui pohjaan. Omistajat tapasivat aamulla Anaskin teutaroimassa veneen irrottamispuuhiissa ja soimasivat häntä tietysti veneen varastamisesta. Mutta Anaski hönkäsi, että ”vai työ minua rosvoks kelleettä, vaikka minä oun tätä teijän venettä, hiijen rumilusta, koittanna pelastaa tuulajolta, Ilman minuva

ois myrsky pieksännä venneenne kappaleiks rantakivviin ja jauhot oisivat nyt järvässä.”

Veneen omistajat antoivat Anaskille markan pelastuspalkaksi.”

Ja sattui sellainenkin tapaus, että Anaski hautasi hankkeen erään talon nuotan. Saatuaan lupaan puoli tynnyriä rukiita hän ”löysi” nuotan ja asetti paikoilleen rantakotaan.

Eräänä syksynä Anaski asettui Rautiaisen mökkiin luvaten perunoita sillä puheella, että häntä elätetään parin kuukauden aikana. Isäntä suostui, vaikka tiesi, ettei Anaskilla ollut omia perunoita. Heti seuraavana yönä Anaski toi säkillisen perunoita ja sitten vähän päästä yhä uusia. Aamulla aina oli säkillinen perunoita tuvan ovennurkassa. Perunoita keitettiin joka päivä kolmesti. Torpan väki alkoi ahneuksissaan keittää niitä suurella muuripadalla myös lehmien ja sikojen syötäväksi. Anaski lepäili uunilla päivät pitkät, mutta lähti yöllä perunoita hakemaan. Lumen tultua Anaski jäi yöllä sille tielleen. Vähän myöhemmin, Anaskin tuomien perunoiden loputtua, huomattiin varkauden tyhjentyneen perunakuopan. Sen tultua Anaskin tietoon hän lähetti Rautiaiselle sanan, että itse olette syöneet perunanne, hän vain vähän auttoi siinä syöntihommassa ja perunoiden kantamisessa.

Anaski oli myös aivan mestarivalehtelija ja sai toisinaan ruokatarpeita tai aterian palkkiokseen parhaiden valejuttujensa kertomisesta. Muun muassa hän kertoi saaneensa ongella niin suuria ahvenia, että kolmesta ahvenen nahasta tuli katonpuolisko Kuikkasaaren kalastusmajaan. ”Ja se katto ois kestännä kukaties muan ja taivaan ijän, vuan akan peijakkaat kävivät repimässä sen kahvinselevikkeeks.”

Anaski kertoi kerran päässeensä Kuopion markkinoilta ostettuja oriiita viemään keisarille Pietariin. ”Kun minä talutin orriit keisarin palassin pihhaan, niin kesken syöntisä keisarj juoks rapuille vastuuseen - olj sattuna lasista huomoomaan minun tulevan - ja vei suoroo pitä minut ommaan kammariisa ja anto sikkaarjtupakan ja kysy, että mittee sinne Kattaalan kyllään kuuluu. Ja heti piika töytyyti siihen korppukahvit. Ja kohta jo käskettiin syömään, siihen tuukatun pöyvän ääreen, johon olj vieraalle tärräytetty sijanlihapaiisti.”

Seppo Kononen

Saksittua ja kuunneltua...

Joulun muuttuvat perinteet

Jouluna perinteisesti ”äidin askeleet on niin kiireiset”.

Äärimmilleen kiire kohoaa aattona, kun jouluateria pitää saada pöytään, perhe syömään ja saunomaan ennen pukin saapumista, mitäpä kunkin perheen joulunviettoon kuuluu.

Uusi aika sentään luo uusia tapoja, joita ehkä vuosien ja vuosikymmenien kuluttua kaihoten muistellaan.

Perinteistä jouluateriaa ei välttämättä tarvitse tehdä ja nauttia kotona, vaan voi istua koko porukalla valmiille ravintolassa.

”Jouluaaton ravintolaelämyksistä on sukeutunut uusi hitti. Kuopiossa osa ravintoloista on varattu täyteen jo hyvissä ajoin ennen joulukuuta jopa ilman mainostamista”, otsikoi *Savon Sanomat* 6.11 aihetta käsittelevän jutun.

Jouluemäntää helpottaa

Enimmät haastatellut olivat aikuisia, jotka aikoivat sukulaisten kanssa yhteiselle aterialle

”Viime vuonna kävimme vanhempien ja veljen kanssa ensi kertaa ravintolassa ja siitä tuli uusi perinne.”

”Ei tarvitse olla kenenkään luona kotona”, pohtii Tiina Niskanen. Hyvältä kuulostaa. Jouluemännän kiireet helpottuisivat.

Itse laittaen

Vanhempaa polvea edustava Inkeri Väättäinen, 74, kertoi että heille tulee porukkaa jouluksi kotiin, niin ei lähdetä muualle.

”Laitan itse kaikki ruoat. Olen leiponut pullaa ja erilaisia kaakuja ja vielä laitan laatikoita ja muuta.”

Myös Aki Hukkasen, 46, perhe viettää aaton keskenään kotona. ”Minun tehtäväni on kinkun paistaminen.”

Ihan perillä

Kirjallisuuden Finlandia-palkintojen jakaminen kuuluu Suomen joulunalusajan tradi-

tioihin, jaettiinhan kiinnostuneesti odotettu kaunokirjallisuuden Finlandia tänä vuonna jo 40 kerran.

Muut kategoriat ovat tieto- sekä lasten ja nuortenkirjallisuuden palkinnot.

Kaunokirjallisuuden Finlandia-palkinnon saajasta päätti tällä kertaa arkkhiippakunnan piispa Mari Leppänen.

Vaativaan tehtävään, 3000 sivun lukemiseen hän paneutui perheen kesäpaikalla, tutussa ympäristössä Lapinlahdella.

Savolla on ollut ja on edelleen piispan elämässä tärkeä rooli, käy ilmi haastattelusta *Savon Sanomissa* 26.11.

Hän kuvailee nauttineen Helsingissä kasvamisesta, mutta sanoo olevansa Savossa perillä ja kotona. Kummitädin kesäpaikan ohella lapsuuden kesät kuluivat pääosin Lapinlahdella oman perheen kesäpaikalla. Myös siellä hän käy usein.

”Siellä kun könyän saunan lauteille tai täällä istun ja katson järvenselkää, niin ajattelen, että olen niin perillä kuin tässä maailmassa voi olla.”

Ittellinen ihminen

Markku Mantila kertoo kolmiosaisessa peräseinäjoelle sijoittuvassa romaanisarjassa lapsuutensa ajan pohjalaisesta kasvuympäristöstä. ET-kehden haastattelussa 30.11. hän tiivistää pohjalaisen kasvatustavoitteen: se on ittellinen ihminen

Ahkera, reipas, pärjää aina. kuten nykyinen Ilkka-Pohjalainen lehden päätoimittaja kuvaillee itellisyuden ihannetta. Se tarkoittaa, että oma onni on pitää tehdä itse. Ihmeitä ei tapahdu, itte nekin pitää tehdä.

Markku oppi jo lapsena, että jos on reipas ja yrittää kovasti, elämässä voi päästä minne vain. Aina voi myös pikkuisen näyttää muille. Markku päätti pärjätä ja olla sellainen, ittellinen ihminen

kokosi *Eila Ollikainen*

Kirjoittakaa Aakustiin!

Aakusti toivottaa tervetulleeksi tekstejä laidasta laitaan.

Tarjota voi kirja-arvosteluja, muistelmia, raportointia tapahtumista, savolaisten sukuseurojen kuulumisia, muistokirjoituksia, pakinoita, runoja... Kirjoittaa voi kirjakiielellä tai ”oikeitten immeisten” kielellä.

Teksteillä ei ole merkkirajoja, mutta toimitus pidättää oikeuden muokata kieliasua. Mukaan voi liittää valokuvia tai muita kuvatiedostoja. Kuvat julkaistaan mustavalkoisina.

Numerossa 1/2023 julkaistavien tekstien viimeinen jättöpäivä on 20.2.2023

Tekstit voi lähettää sähköpostitse osoitteeseen saara.kononen@protonmail.com.

Aakusti, savolaesuuden äänenkannattaja, on ilmestynyt vuodesta 1990. Lehden päätoimittajana toimii Savon Kielen Seuran puheenjohtaja, ja vuosien varrella siihen ovat kirjoittaneet lukuisat Savosta, savon murteista ja historiasta sekä nykykulttuurista kiinnostuneet.

Saepäevänä

Saepäevänä elänee nollataa,
kunnee kunnolla muuhun kuonnu .
Silloen voep jiihä huiloomaa,
kun lepoaejat on luoja luonnu.
Siinä ukot voep aekoo kuluttoo,
ja kertoo maokkaemmat jutut .
Nekun makuhermoja tahtoo kutittoo,
kun on puhheessa västit ja nutut .

Mut ee eokotkaa alakyntee jiä,
kyllä niilläe puhetta piisoo .
Ee kaekki jutut ies päevän valloo niä ,
kun kuka kennennii tyttöö riijjoo .
Siinä hupenoo pyönä jos toenennii,
ja soker topasta imelöö riittää.
Kun nuapuirmökissä ,- sehän tiijettii,
pirttiviljelys tuaes sattoo niittää .

Kesänluatua siinä puntaroejaa ,
miten kevät kylövykset pellolla höystyy .
Tua sae , se tekköö hyvvee aekanaa ,
otranjyvässähän se syksyllä näkky .
Näen se saepäväkii tarkkaa käätetää ,
ja suahaa seleväks asioo monta .
Niitä tietoja kohtuuvella käätetää ,
monet jutut- , ethän kerro-- , on ehotonta.

P.L. Kuopio.

Savon Kielen Seuran vuosikokous
pidetään lauantaina 25.3.2023 klo 10
Pohjois-Savon liiton maakuntasalissa
(Sepänkatu 1, Kuopio).

Kokouksen jälkeen järjestetään
Savon murremestaruuskilpailut klo 13.

Eläkeukkelit hautausmaalla:

- Tänne ne kärkevät meijjättii, kuha aeka tulloo.
- Niimpä kaet, jos siihe asti huokuva jaksetaan.

V.A. (Kuopio)

SUTKAUS

nurkkavitsi, on elävää savolaista sanallista perinnettä ja samalla myös vääräntämätön todiste kunkin ajan arvoista ja sattumuksista. Se on palsta, jota kaikki lukijat saavat olla vapaasti toimittamassa. Lähetä oma sutkaus-ehdotuksesi osoitteella Savon Sanomat/sutkaus, PL 68, 70101 Kuopio tai sähköpostitse lukijansanomat@savonsanomat.fi

**SAVON
SANOMAT**
savonsanomat.fi